

A kóbor gépkocsi

Az eltévedt, kóbor gépkocsi
átvágja a ködöt, átsúrolja
a beton utcák vasbeton falát,
zörög, lelket teszi ki.

Rezegnek az ablakok, recsen
a sebességváltó – hajrá,
iramodjunk egyedül – seregben
a rosszalvóknak foga koccan.

Amint az eltévedt, kóbor gépkocsi
átvág a városon nagy körökben,
dérhavas fű-rétekre téved,
letapossa a száraz szittyót.

A volánnál, a nyeregben
ül valaki, egy nép, egy vak-ember,
csontkorona a homloka,
ül jegesedő nyugalomban.

A kipufogócső füstöl
amikor megfarol a kanyarokban,
nem lát a dühtől
a volánnál, pedig távcső a nyakban.

Az eltévedt, kóbor gépkocsi
a XIX. századot keresi,
a kerekeken gumi-patkó
vág az aszfaltba, fagyott rögbe.

Hová kéne neki menni?
Ezen töpreng, nyomja a gázpedált
egy csontos láb, egyre áttetszőbb
az ujjperekék röntgenképe.

Egy csontváz vezet az Időbe?
Ez az időknek teljessége,
Ez a jövődő, ezt jósták
Isten könyvében a próféták?

Dühödten megy és szomorúan
hasgat a ködbe felforrjt hűtővel,
gőzöl az eltévedt kocsí orra,
fújja a párát ló és lovas.

A körutak visszhangzó gangjai
megsokszorozzák a repesztést.
ahogy a tévedt-útú rohan,
rázatja, túráztatja a motort.

Keres valamit, vissza-lobban
az eltévedt, kóbor gépkocsi
a város-piramisban,
forognak ágyukban a múmiák.

Nagyot nem mond. Csak kihörögi
lelkét az elharapott-végű utakon,
sivatagba téved és kanyonok
évezred-vágta kő-falai közé.

A pragmatizmus ül, Heisenberg ül
a volánnál, a Pozitívizmus, metafizika
és vallás a volánnál, tudja,
meg kell találnia az utat Rendbe.

A világ gyémánt tengelye
meggörbülne,
ha falnak csapódna, kisiklana
girbe-gurba útján az eltévedt
gépkocsi az éjszakába forgó

Földön, Napfelkelte nem
állítja meg a sötétet, mint a
Műholdak, mindig az éjben
ing az utakon, míg rohan.

Ing az utakon, véres, tépett
ing éji vászon, aszfalt szövetű
utak és nádasok, ingó gubák
vagy bugák, barna buzogányok.

Páncélzata lerohadt, a nyilak
leverik, mint a középkorban
a vértések lováról a páncélzatot,
olajcsövei meztelenek már, oda

a karosszéria, a fűzesek
súrolják az alváz-csontvázat,
aki nyomja a gázpedált,
ujjperceciről már lefoszlott a hús,

mégsem lép a fékre, az eltévedt
kóbor gépkocsi hörgő benzintankkal
néha megáll a kivilágított
benzinkutak előtt, az Egész Világ

benzinkútjai nyitva várják
hogy oda-érjen, gyorsan kiszolgálják
menjen tovább, tudják a kutasok,
hogy vagy megnyeri, vagy beledöglik.

Az eltévedt, kóbor gépkocsi
nem fél semmitől, tudja,
az Egész Világ
ősrengetegben vágott utakon
álmában követi.

A milliomosok aranyat hörögnek
álmukban, úgy szeretik
az eltévedt, kóbor gépkocsit,
a néptömegek nyomoruk enyhítik,

álmodnak rutafával, boszorkánnyal,
seprőn lovagolnak a Holdba
álmukban, míg az nyomja
a pedált, fogy a benzin szüntelenül.

Vezet a világranglistán
és a rekordok könyvében
és a Jelenések Könyvében
is ott van már a lovasok között.

Nincs semmi baj, itt vagyunk
benn, míg ő künn rohan,
pörgesd kereked, száguldj,
nyúzd széles gumiddal az utakat.

Az eltévedt gépkocsi kibillen
az útról egy kanyarban, felemelkedik,
felhőkbe lel hideg szelet,
Föld-apja kirúgja a csillagokba.

Föld-apja kirúgja a csillagokba.
de ő mint a vadréce fészkére,
visszarepül a nádasokba,
hátára huppan, kereke pörög

az eltévedt gépkocsinak
a riadt vadállatok elnyugszanak
uralmába veszi újra a csend
a luggatott nádasokat, Földet.

Vinnék a leventéket

Jött az első, a második, a harmadik, a negyedik, az ötödik leventebehívó 44-45-ben, de az emberek végig szabotálták. A harmadik leventevitel már veszélyes volt, apámnak intézkednie kellett. Mivel a tapolcai kiegészítő parancsnoka mindig segített, apám vele akart beszélni. Az Eszterházy-kastélyban volt a német parancsnokság, csak innen lehetett telefonálni, német vonalon! Kérte a tapolcai parancsnokot, hogy ne vigyék a fiaikat... A németek nem értettek magyarul egy mukkot se! Az előbb még németül magyarázott valamit, miért kell telefonálnia.

Pula eléggé náciellenes volt. 42-ben az emberek levelet írtak a minisztériumba, tiltakoztak a volksbund ellen. Hogy ne engedjék be a falujukba ezt az erőszakos, Hitler-őrült bandát! A nép se Hitlert, se Sztálint nem akarta. Itt a levél másolata, megőriztem.

Nagyméltóságú Radacsay László igazságügyi miniszter úrnak. Budapest. Kegyelmes urunk! Alulírott pulai község magyar érzelmű lakossága alázatos bizalommal fordulunk kegyelmes urunk elé, hogy panaszunkat meghallgatni méltóztassék. Községünkben jelen helyzetben tarthatatlan helyzet uralkodik, a község lakossága német ajkú és a német propaganda befolyása alatt kettészakadt, és mi magyar érzelmű, német ajkú magyarok folytonos zaklatásnak vagyunk kitéve. Gyakori gyűléseiken minket minden esetben befolyásolni akarnak, és a német anyanyelv felkarolása alatt valami más lappang: mi alázatosan kérjük kegyelmes urunkat, hogy minket és vele községünk békéjét megvédeni méltóztasson, és kérjük továbbá arra is, hogy szónokaikat, szervező erőiket a községből kitiltani méltóztasson. Kérésünket megnyitva, kegyelmes urunk jó indulatába ajánljuk magunkat, maradjunk a hazának örök hű magyarjai nevében Szafner Nándor, Szabó Gyula, ifjú Szauer János, Kanczler Márton, Leitold János, Heiter Lőrinc, Jáger András, Holczer János, és még egy sor aláírás.

45-ben jött a kitelepítés. Kilenc házat a legszebbekből kijelöltek. Valakinek eszébe jutott a levél! Apám fölment, megkapta, s Pulán fölmutatták. Az aláírások bizonyították, ki volt náciellenes... Nem is volt Pulán kitelepítés!

A negyedik leventebehívó miatt apám begyalogolt térdig érő hóban Tapolcára, huszonöt kilométer, s vissza. Kapolcson, a csendőrlaktanya előtt kikopognak az ablakon, éjszaka: Hová? Mondja az öreg, hová. Megkapta: Ne menjen, Pista bácsi schová, reggel megyünk a gyerekekért!

Azt mondta magában: de én csak megpróbálom! És papírt szerzett, a pulai leventék nem férnek föl a vonatra, majd a következővel!

Akkoriban, 44-ben már mindenkit besorozott a német. A volksbund nőszövetségének a vezetője volt a fő besúgó, ő adta a listát, kit sorozzon a

német katonaság! Korábban csak önkéntes SS-nek mentek, 44-ben minden pulait besorozták, a negyven-ötven éveseket vitték, húszat. Hat bundista, tizennégy nem!

Azt mondták: nem mennek! Csak a magyar behívóra... Negyvennyolc órán belül menni kellett, különben főbelövetés járt. Apám fölment a honvédelmi minisztériumba, hogy a falu nevében tiltakozzon: az emberek nem mennek német katonának! Ők magyar érzelműek.

Nem ment semmire, visszajött Pulára. A bíróval be Veszprémbe, éjjel, engem fölörgettek, s vonattal Pestre mentek. A bíró ismerte a Hangya Rt. főjogászát, ő bevitte őket a Hangya katonai parancsnokához, vitéz XY-hoz, az meg be velük a HM-be! Ott azt mondta vitéz XY: Akkor ezt a tizen-négy embert átveszed az SS-től!... S elment. A százados kékült, zöldült: Nem lehet, a németek kinyírnak!... Aztán egyezkedett: Esetleg a felét... De hát hogy menjenek ők haza, ki legyen az a „fele”?!... Visszamegyünk vitéz... Jaj, azt ne!... S végül: Hát, jó!

Nem is vitték el azt a tizennégy pulait, se a németek, se a magyarok.

45 elején aztán jött az ötödik leventebhívó: nincs mese, menni kell! Veszprém felől ágyúörgés, égszakadás... Ki akar meghalni?... Föl a szekerre a tizenöt gyerek, köztük én is. Tapolcára vittek bennünket.

Az első kocsmá udvarán gyülekeztünk. Ott volt a kapolcsi leventeparancsnok, egymaga: Három kocsival jöttem volna, de a magyar gyerekek fölfutottak a Hegyre! Azt mondta apámnak, ne menjen a parancsnok elé, mert rá is pisztolyt fogott, ordibált, hogy ez szabotázs, földhözverte a pisztolyt, taposta.

Apám csak bement.

Sorakoztatják a tornateremnyi raktárba a járás leventéit: A falhoz, körbe! Egy-egy hézagba állítják a pulaiakat, s kérdezik: kinek nincs apja, anyja, vagy olyan betegek a szülei, hogy képtelenek magukról gondoskodni?... Kiállt a fele. Több próbakör, s mire befejeződött a rosta, mind a tizenöt pulai gyerek az udvaron volt.

Otthon jött a veszprémi elhárító tiszt, SS, hamar a házuknál találta magát.

Tudom, hogy kend...

Apám a listával már az erdőre küldött.

Adja elő a leventelistát!

Nincs...

Falhoz! Falhoz állította, pisztolyt szegezett neki...

Ezért kellett neki engem elküldenie, nehogy gyengeségében kiadja.

Nem tudott kicsikarni belőle semmit.

De: viszik a fiúkat! Maguk a németek. Nincs más, a petendi parancsnokságra futott. Öreg, hatvan év körüli vezérkari tiszt volt ott, munkára fogták a lakosságot a visszavonuló németek ágyúállásaihoz.

Azt mondta a parancsnok: Mint apa, megértem magukat, mint katona... Várjanak, megbeszéljük!

Kérjük a listát!

Reckír, hazardírozás, mert épp ez... Odaadták. Beírták a pulai leventéket az árokásók közé. De nem viszik el őket ásni se! Csak egyet kértek, hogy pénzért kaphassanak ennivalót a faluban.

Négy-öt emberről volt szó, apámék boldogan vállalták.

Másnap apám összefutott az utcán a veszprémi elhárítóssal, jött a volksbundos asszonytól, aki ma Ausztráliában él, 45-ben elfutott, és az nekiugrott: Tudom, hogy maga járt Petenden! De az utolsó szó a miénk lesz!

Tíz napra rá özönlött a tenger szovjet katona.

Viszik az árpát az egyik volksbundos mamától, a férjét ő ugrasztotta be, aki olyan csendes, jó ember volt, ez meg harcias; az asszony tartja a zsákját, két orosz meg lapátolja bele. A házuk előtt mentem el, rámszólt: Na, te nagyokos, ezek jobbak?

A lónak enni kell adni...

A volksbund vezetője itthon maradt, őt aztán kitelepítették, pontosabban kitoloncolták. 19-ben forradalmár volt, Horthy alatt két évet ült. A negyvenes évek elején ő lett a volksbund vezetője; ugyanazért, amiért 19-ben... A föld miatt, mert hogy a háború után tíz holdat kap az Eszterházy-birtokból. Három évvel a halála előtt hazajöhetett a gyerekeihez látogatóba.

Nálunk így volt.

Magányra

---

*„Széthullna: összetartja
óriás szeméremként
magányának két ajka.”*

Tőzsér Árpád

A mélyben nagy kartonlapokkal
újságrongyokkal pléhdozokkal
viaskodik a szél és fekete kóbor
kutyákat csapkod szűkölve a pincefalakhoz
a villanykörte habogva szavakat
téveszt a fény. Elfordul szemhéjad
mögött zúgva a föld egy csöppnyi
tenger reggelre átszivárog.

Jéghó. Hóhó. Mélymagas. Oromsekély.
Koromfehér. Hókorom. Lágykemény.
Élőhulla. Gyávamersz. Búsvidám.
Közeltávol. Messzeitt. Jéggőz.

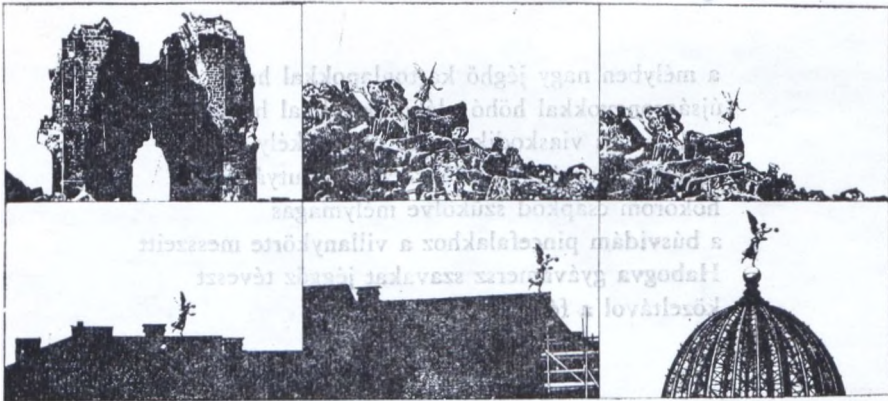

a mélyben nagy jéghó kartonlapokkal hóhó
újságrongyokkal hóhó pléhdozokkal hóhóhó
mélymagas viaskodik a szél oromsekély
fekete kóbor élőhulla lágykemény kutyákat
hókorom csapkod szűkölve mélymagas
a búsvidám pincefalakhoz a villanykörte messzeitt
Habogva gyávamersz szavakat jéggőz téveszt
közeltávol a fény.

1983. ápr. 19.

szertedül Mózes szeszláng-levelű
csipkebokra eget karmolva tüskéi
széthull a hatalmas szétromlik a mindenható
romlás szénfekete koponyája viczorog
s futrinkaként riadtan menekül
pirosan feketén szikra korom
gajdolás és ökredezés rikácsolás
és csörömpölés szirénazengés kocsmacégérek
lehullanak korommá lobbanva homlokok előtt
s a bokor helyén lám földtölcsér
koromfeketén égett rögökkel
s körötte a széjjelmászó lángok árnyékok
mint futrinkák riadtan
s ropogva körbekerít a tűz
és bömbölve visitva
pirosan üvöltve s feketén
közeledik immár mindenfelől
és ég aki nézett

1983. ápr. 26.

Konstruált napló (1982—83)

Ime, a forradalom? Az éforradalom. Ülök a kertben, s a fenyőfa ágai között kilátok az utcára, ahol egy ötven év körüli, őszülő, ismeretlen férfi lépked. Kutyám dühösen ugatva rohan a kapuig. A férfi úgy megy tovább, hogy oldalra sem pillant. Mintha a kutya nem őt ugatná vadul. Ha én mennék ott az utcán, holtbiztos, hogy legalább a fejem oldalra kapnám és egy pillantással felmérném, hogy miért ez az állati hangoskodás. Így viselkedem évtizedek óta. Folyton, olykor kimerülésig, körbe-körbepillantok, hogy mi van körülöttem, mi történik velem vagy nélkülem. Ennek most vége. A világ ugyanúgy érdekel, de másképpen viszonyulok hozzá. Inkább én legyek a kés, amely úgy szalad bele a világba, mint a vajba. S nem fordítva.

Párbeszéd- és megegyezés-képtelenséget látok mindenfelé. Ezt a szelárnyékból kikerült országot az ellentétes erők megint sokfelé húzzák, kíméletlenül. Vagy szétszakad vagy „csak” kinyújtják, mint sodrófa a vajtészttát. Vagy?

Utálatos kor. Az emberek közül sokan öngyilkolják, önpusztítják magukat. Ám szinte mindig csak azért, mert nekik fáj a világ, egyedül vannak, légüres térben értelmetlenül. Elvértve a másik emberért, akit akár szeretni is lehetne.

Az elmúlt években egyszerre jártam vezetőképzőre és valóságfelfedezőre. Csak az utóbbi „tanfolyamot” magamnak szerveztem és eltekintettem a vizsgáktól. Mind a két képzést önként kezdtem el. Az elsőt azért, mert korábban abban az illúzióban ringattam magam, hogy a kulturális életben lehetek olyan irányító, aki új értékrendet és új tisztességet képvisel. A másodikat azért, mert olyan személyes utópia vezérelt, hogy például a mai magyar társadalomról s a szükséges modernizációról hitelesen tudok írni. Azért tudtam, hogy majdnem lehetetlen egyszerre ellátni ezt a két feladatot. De választani nehezen tudtam volna? Aztán választott a kor, az első lehetőséget kizárta. Még hozzá elég drasztikusan? Ekkor már csak „annyi” volt a dolgom, hogy a második feladatot belül is válasszam. Keményen és hosszú távra.

M. I. barátom egy elfelejtett *Németb László*-tanulmányra hívta fel a figyelmemet. Néhány hónappal korábban született, mint a szárszói beszéd. Ebből idézek: „Ha Bartók, Móricz, Ady természetében a magyarság őszösvetségi modellje érett: az enyémben s másokéban is az újszösvetségi. Bennük a hagyomány bukott fel megforrósodva, bennünk az utópia. Az én egész életem a jövőre volt függesztve. Arról volt szó, hogy ebből az életből merre vágjuk ki magunkat.” Csak ismételni tudok. Arról van szó, hogy ebből az életből merre vágjuk ki magunkat.

Néhány éve megjelent a Magvetőnél egy falujövő elképzelésem. Tisztes visszhangot vert, de kevesen hittek benne. Tavaly *Kamarás István* barátommal ír-

tunk egy városutópiát *Reformvár* címmel. Ez kis magyar utópia szeretne lenni, saját korunkhoz kötöttsége és szükségképpen töredékessége ellenére. Vajon hisznek-e majd benne legalább néhányan?

Ma elhatároztam, összeszámolom fontosabb fiókjaimat. Azokat, amelyekben ülök, s amelyekbe éppen bemászni készülök. 1. Szigetépítés. Nagyszülőcimtől örököltem egy házat. Az épületet s a kertet négy éve építem, alakítom. Énsziget épül, ahová – ha igaz – mindig visszahúzódhatok. 2. Szigetépítés 2. Négy településen falu- és kultúrafejlesztési kísérletet kezdtem el. A helyben élők jobbjával s szakértő barátaimmal. Megkíséreljük a humanizált, demokratikus jövőt a mában megcsinálni. Legalább részben. 3. Szigetvesztés, csendesen. Az olvasótábori mozgalom – maradvá a sziget hasonlatnál – több mint egy évtizede azt próbálja meg, hogy minden évben száznál több, elsősorban személyiségfejlesztő és önálló, közösségi cselekvésre ösztönző szigeteket működtessen. A szigetköztársaságok persze csak egy-két hétig élnek. S egy-két hónapra belül jórészt elmosásuk őket a mindennapok hullámai. Azért: ez tartós vállalkozás volt. Úgy tűnik most: a vállalkozás tartósan meggyengül? 4. Az ország, mint sziget. Ami természetesen szép álm, de nem értelmetlen program. Világos program kell, átfogó, gyökeres program. Dolgozom rajta én is, egyes programelemek már meg is jelentek. Faluutópia, Reformvár, önértzetreform... Soroljam még? Az *Olvasó népért!* mozgalmat is abba az irányba szeretném tolni, hogy a magyar modernizáció – társadalmi és szellemi modernizáció – érdekében valóban tehessen valamit. 5. Valóságkutatás. Ha egyelőre úgy is elsősorban szociográfusnak tartanak, már ezért is, de nem csak ezért, folytatni akarom a szociográfiai kutatásokat. Eddig öt nagyobb munkát fejeztem be: a) életképes-e a középfalu; b) kisváros és életminőség; c) a falun élő ipari munkások és a társadalmilag kötelező önkiszákmányolás; d) a helyi társadalom mire vállalkozik önként; e) miért nem működik a falusi önkormányzat? 6. Énkutatás, családunk, s környezetének feltérképezése. Az a kérdés, hogy honnan hová megyek én és a hozzám hasonló? Ezért írtam esszét a hovatartozásról, a szabadságról, a fiatal írókról. Az önvizsgálat vezetett el általánosabb kérdésekhez, például ahhoz, hogy mi az ember vagy mi a szerelem? 7. Műveletlenségem enyhítése miatt írok és közlök sorozatban újraolvasó-naplókat. A magyar irodalom néhány fontosabb művét újraolvasom s igyekszem magamnak – és talán másoknak is – újraértelmezni. Félig készen áll több kisebb-nagyobb regényem; most már készülök arra, hogy befejezzem őket. Nem sietem el, mert mint minden irodalmi mű, ezek is megkísérlik a világ újraértelmezését.

Ennyi.

Húzhatnék még ki magamból fiókokat. Nem is egyet. Vagy írhatnék még elképzeléseimről. Úgy hiszem, ennyi elég. Dolgozom egy intézetben, tudományos kutatóként. Eddig befejeztem négy kötetet. Mindegyikben más műfajú írások vannak: novellák, utópiák, esszék, szociográfiák. Nem beszélve az általam írt fél és negyed könyvekről. A termés nem sok, nem olyan jelentős, mint szeretném. De talán nem ez a fontos, hanem inkább az, hogy alkotomnak és programomnak megfelelően, már több fiókban kezdtek otthonosan elhelyezkedni. A többitől reszkessen a világ!

Van egy településtöredék, ahol a nagyszülők felneveltek. Ez se tanya, se tisztán üdülőfal. Valaha a közeli Balatonszabadi községhez tartozott, s ezért Balatonszabadi fürdőtelepnek hívták. A harmincas évek végén parcellázták fel

az itteni egyházi birtokot, s tisztviselők vásároltak nyaralótelkeket. Nagypám az elsők között épített házat ide, amelybe aztán – a kitelepítések elől – véglegesen leköltözött az ötvenes évek legelején. Folytatta postamester ősei második gazdaságát: gyümölcsöt termesztett és árult a siófoki piacon. Mára ez a településtöredék felduzzadt, állandó lakói többnyire bejáró dolgozók, a területet pedig Siófok városhoz csatolták. Közigazgatásilag a város egyik külső kerülete, noha igazából még falunak sem minősíthető. Hogy a hivatalokban is mekkora zavar van, azt mutatják a különböző településelnevezések. A helyzet képtelen, a „falunak” egyszerre három neve van. A vasútállomás homlokzatán még az díszleg, hogy Balatonszabadi, holott a hat kilométerre levő községnek már semmi köze ehhez a megállóhoz. Ugyanakkor az állomással pontosan szemben, a vasúttal párhuzamosan futó országúton Siófok-fürdőtelep szerepel helységjelző táblán. Nem indokolatlanul. Hiszen ezt a településfelelősséget látszólag elnyelte a terjeszkedő város. Csakhogy még magam is emlékszem arra, hogy milyen messze van ide Siófok; ötödik osztályosként gyakran gyalog mentünk a városi iskolába, ha a menetrendszerű autóbusz éppen nem érkezett meg. Akkor ez még előfordult. Mindenesetre a távolság azóta sem csökkent. S közben van egy másik településtöredék is, a Tisztviselő-telep, amely azóta eltűnt a térképről, mert megszűnt a vasútállomása. Így tehát olyan helyen van a nagyszülőktől öröklött második otthonom, amely még viseli a hagyományos Balatonszabadi nevet, ám a helyiek változatlanul Szabadi-fürdőtelepként ismerik. Ma megint elsodálkoztam, hogy látszólag senkit nem zavar az elnevezéstisztázatlanság. Békésen együttélünk a feldolgozhatatlan identitás-zavarainkkal.

Egyedül vagyok a lakásban, hanyatt fekszem az ágyon. Most élesen érzem, hogy az elmúlt hónapokban totálisan védtelen voltam. Pedig senki nem akarta fejemet venni. De senkit nem érdekelt volna, ha lehullik a fejem.

Mire észbekaptam, skatulyában ültem. Társadalmi szerepkeletében. Én lettem „az olvasótáboros”. Tiszta nevetség. Amíg az olvasótáborok létéért küzdöttünk, nemegyszer esélytelenek voltunk. Aztán mintha fordult volna a kocka. Az ötletből lassan országos mozgalom lett, de az ügy bélyegét csak akkor sütötték rám, amikor már meg-megtorpant a vállalkozás. Mindaddig örültem a jelzőnek, amíg nem akartam mást. Ekkor már a szerepskatulya akadályozta a mozgást, noha nem szívesen vettem erről tudomást. A hetvenes évek közepén ugyanígy más minősítő címke is rám ragadhatott volna. Akkor például, amikor a nyilvánosság elé léptünk a *Keleti Golfúram* antológiával. A minimum hat-nyolc kötetre tervezett könyvsorozatban azonban az ifjúsági kiadó nem adta ki, mintha a kelet-közép-európai kis népek szellemi, s irodalmi közeledése nem lenne aktuális. Azóta a közeledés politikai, ideológiai feltételei romlottak; lehet, hogy megint elszalasztottunk egy kitűnő alkalmat. Ebbe a szerepfőlkba így nem szorultam bele, ám nem örültem neki különösebben. Az évtized végén, majd a nyolcvanas évek elején nagyon rám tapadhatott volna a fiatal szociográfus emblémája. Sajnos erre sem került sor, pedig akkor kimáshattam volna az olvasótáboros szerepkeletéből. Ez már azért sem sikerült, mert szociográfiám keltette vihar és közelharc a nyilvánosság kizárásával folyt. Az írónak pedig gyakran az szerez rangot, hírnevet, ha sokan és hevesen támadják. Közben a fiatal művészet egyik, permanensen vitatott intézményét kíséreltem meg tisztességesen vezetni; emiatt többen alkalmazottnak tekintettek

és nem alkotónak. Holott készséges alkalmazott végképpen nem lett belőlem – ezért is kényszerültem távozásra. Egy időben kissé futottam azon szerep és szellemi presztízs után, amit a fiatal író szintén állandóan megkérdőjelezett szerepe jelent. Ám bekövetkezett az, amire számíthattam is. Hiába publikáltam folyóiratokban egyre-másra – talán nem érdektelen – írásokat. Ezeket az irodalmi szakma sem nagyon olvasta? Mert csak azoknak a szerzőknek az írásait olvassák, akik éppen a közfigyelem középpontjában állnak; meg persze azokat a műveket, amelyek íróihoz barátságok, személyes vonzalmak kötik őket. Mindezzel párhuzamosan újra és újra az olvasótábori mozgalom megújításával is törődtem – ezért ez a szerepkalitka még véglegesebben rám csukódott.

Ma már újra nem érzem magam kalitkában! Függetlenül attól, miképpen ítél meg a szakmai közvélemény. A rám süttött bélyegek nem vonzanak és nem zavarnak. Szellemi életünk egyik ideológusa tegnap valami olyasmit mondott nekem, hogy a nyilvánosság előtt most kellene élesebben kirajzolni az arcképmet. Csakhogy karakteres archoz határozott kontúrok kellene. Egyedi, tiszta arcél. Még hozzá divatos arclátvány. A legtöbben ezt úgy érik el, hogy egy szerepszeletben, tevékenységszeletben alkotnak átlagon felülit. Markáns személyiségjeggé például a kutatási részterület válik. Nekem ehhez nincs kedvem. Nem is vagyok képes rá. Nincs szükségem magam tervezte, magam építette szerepskatulvára sem; még akkor sem, ha a nyilvánosság előtt ez sikeresnek látszik. Ne az olykor üres forma, hanem az egyedi tartalom határozzon meg, még akkor is, ha az egyéni értéket nincs mihez mérni. Ezért is írtam korábban, hogy csak író, vagy csak szociológus nem akarok lenni. Így is történt, mert ilyen vagyok. A közvélemény sem képes olyan magatartás- és minőségjelző-fiókba dugni, amely rögtön és aztán folyamatosan lehetővé teszi az egyértelmű azonosításomat. Szeretném, ha ez akkor is így maradna, ha jelentős művek – például regények – lesznek mögöttem. Folyton szeretnék kilépni előző szerepeimből; a szociográfiai után miért ne írhatnék filozófiai értekezést? Változtatlanul hol filozófus, hol író, hol világmegváltó kívánok lenni. Az történelmileg rám kényszerített szerepkorlátozás, hogy a rendszeres világjavítással fel-felhagyok. Lehetetlen feladatra vállalkozom, tudom, ebbe csak belebukni lehet. Ez nem ejt kétségbe. Eleget megbuktam már, ennek elviselésében van gyakorlatom. Mindenesetre jelenleg is több lehetőségem van. Például előbb-utóbb beleszorulhatok valamelyik szerepskatulvába, s aztán ügvesen megmagyarázom magamnak, hogy így helyes. De arra is van esélyem, hogy a szerepeket tekintve, folyton hontalan leszek; vagy egyáltalán félremagyarázzák – a társadalmi munkamegosztás és szerepelosztás törvényeit áthágó – törekvéseimet. Az pedig talán félig-meddig utópia, hogy sok-sok fiókból álló szekrényországot építsek ki magamnak, amelyben kedvemre váltogathatom a fiókokat. Addig is, amíg ez esetleg sikerül, legalább kiülök az éppen meglevő skatulyám szélére és lelógatom lábam a szerepközi ürbe...

Naplót írni: kényszer. Megfogalmazásra vár mindaz, ami elmondhatatlan. A naplóírás nem más, mint a reflexiók megörökítése. Az események sem érdektelenek, de azok kevésbé vihetők a nyilvánosság elé. Naplót írni: ítélkezés. De inkább strukturák, mint a kortársak fölött. A naplóírás persze önmagyarázat is. De nem szeretem halálosan magam. Ugyanakkor az önbecsülésről nem vagyok hajlandó lemondani.

A fővárosban egy bérház legfelső emeletén lakom. Rohad rám a tető. Ha filozófus lennék, ebből az állapotból kiindulva, csodálatos világmagyarázat-félet találhatnék ki. Vagy tíz éve ígérik a tatarozást. Tavaly az alagsorban új pincéket építettek. Ha háború lesz, már van hova bújni? A földszinti kapu belső oldala mögött álló kukatartályokból folyton „kifolyik” a szemét. A lakók akkor is kiöntik a szemetet, ha már nincs hova. Néha mintha disznóólba lépnék be, olyan ez a ház.

Siófok-fürdő, május eleje, péntek. Késő délután érkezünk, már nem lehet permetezni. A házban még hideg van, begyűjtök; nincs kedvem olvasni. Kivételesen megnézem a televízióban az éjszakai filmet. Francia–olasz, igényes krimi vetítenek, Alain Delon főszereplésével. Az átlagértelmiségighez képest szinte semmit nem tudok erről a színésztől. Ha megszorítanának, akkor se tudnék három-négy külföldi filmsztárnál többet felsorolni. Nem érdekelnek. Moziban is ritkán ülök, sajnálom rá az időt. Ha meg is nézek egy-egy szórakoztató filmet, hagyom, hogy átfolyjon rajtam. És már vetítés közben sem tudom, hogy kik játszik a főszerepeket. Most is csak azért nyúlok el a televízió előtt, mert mást nem lehet csinálni. Így hamarabb eljön a holnap reggel, az én időm. Ki a kertbe, permetezni, s aztán írni a fenyőfa alatt. Erről a szamuráj jellemű gyilkosról szóló film csak azért marad meg bennem, mert a történet befejező jelenetei korábbi szorongásokat és gondolatokat hívnak elő belőlem. Az érdektelen film ürügyén is magamra pillanthatok. Itt elakadok a napló írásában: valahogy elvesztettem a fonalat. Az előbb még tudtam, hogy a film vége hogyan váltotta ki a félelmemet. Mert élesen csak a hivatlan vendégként érkező félelememlékek jutnak eszembe. Ahogy ezt leírtam, mindjárt visszaidéződtek az utolsó filmkockák. A látszólag érzéketlen főhőst, Jeff Costellót – nevét a televízióújságból másolom ki – több oldalról szitává lövik a rendőrök. Pedig ő nem akarta megölni a bár énekesnőjét, üres pisztolyt fogott rá. De mindez nem érdekes. Csak az a – számomra kimerevített – kép, hogy valakire több oldalról lönek. Átlagos, primitív helyzet. Átvitt értelemben sokan, sokféleképpen megélik. Én rossz pillanataimban félek attól, hogy majd megint, védhetetlenül, egyszerre több irányból lönek rám.

Fekete bogár, két hosszú, vékony csáppal. Lehet, hogy hőscincér. Lányom zajong, hogy tapossam el. Ráteszem a papucsom talpát, de nem nyomom össze. Nincs kedvem hozzá. Majd papucsom orrával odébb lököm. Perdül egyet, s a legközelebbi fűcsomó felé csúszik. Mire újra odapillantok, már a hátán fekszik, s magára húz négy-öt fűszálat, melyeket csáppjaival átölel. Abban bízok, így eltakarja magát, s megmenekül. Persze halottnak teteti magát. Most azért sem taposom el, mert ilyen ügyesen védekezik. Noha jól tudom, hogy kevesen cselekednének ugyanígy. Én sem mindig.

Utópiákban tudtam eddig legjobban megmutatni magam. Olyan reményvesztett korban, amely végképpen nem hitt utópiákban. Csoda, hogy nincs glória a fejemen? Csoda, hogy nincs a kor fején glória?

A képesség, a tehetség, alkat az író adja, írja Veres Péter a *Szárnyában*, a sors és a gondolkodás pedig a forradalmárt. Nekem nem volt osztálysorsom, semmi sem diktálta, hogy forradalmár legyek. Gondolkodásom azonban foly-

ton arra vitt, hogy megpróbáljak gyökeres reformer lenni. Mégis sokszor azt választottam, hogy inkább esélytelen író leszek, mint esélytelen reformer. Veres Péter is azt írja, lehet abban valami, hogy azért lett irodalmár, mert nem lehetett forradalmár, különösen akkor, ha forradalmáron csak politikust avagy konspirátort értünk. Ha valaki csak konspirátor vagy csak eszközember lehetne, nem tehet mást, minthogy radikálisan íróvá neveli önmagát.

Hallgatom a rádióban az Olasz Kommunista Párt vajadását: történelmi kompromisszum vagy demokratikus alternatíva. Vagy?

Néha furcsa állapot szakad rám. Mint tegnap is. Hevesen agitálva, egy településcsoport falu- és kultúrafejlesztési kísérletét egyengettem. A kísérlet értelmé annyi, hogy a helyi lakosság társadalomalatti, avagy halmozottan hátrányos létezésén javítsunk. A hajszolt nap végén, kimerülten az jutott eszembe, könnyen lehet, hogy belül – akaratom ellenére – elromlottam. Mert igazából nem a mások iránti felelősség vezérel? Vagy nem elsősorban az? Esetleg öntudatlanul is eljátszom ezt a felelősséget, mert a jelenlegi kultúrában változatlanul értékes magatartás ez? Holott semmi más nem érdekel: csak saját magam? Hogy társadalmi szereplésemben megnyilatkozzon önnön nagyszerűségem? Annyira belátok magamba, hogy sejtem, megfosztottak olykor indokolt sikerektől, s a későbbi elismerések sem enyhítették mindig sikervágyamat. S megmutatásszükségletemet. Persze mindig szégyellem, hogy ennyire fontos vagyok magamnak. Ezért aztán olyan érzés telepszik rám, hogy lényegtelen vagyok. Semmi. Ekkor egyszerre tudatosul bennem az üresség és a kuszaság. Ilyen állapotban pihennem vagy olvasnom kell, hogy új érzésekkel s gondolatokkal tegyem tisztába magam. Ha lehet. Tudatosan vállalt felelősségérzessel is.

Mi van az emberben legbelül? Ma este egy ismerősöm tombolt, szinte üvöltött, vádolt, még csapkodott is. Pedig normális, olykor szép, s gondolkodó lény. Fékezhetetlen indulata kinyitotta a külső és belső énje közötti ajtót, úgy, ahogy orkán szakítja ki egy pajta kétszárnyú, vaspánttal lezárt bejáratát. A kitárt ajtón beláthattam lényé belsejébe; elszörnyedtem. Pokol volt az, tehetetlen düh, orvosolhatatlan fájdalom, örület. Mintha felbőszült vadállatok laknának benne. Lehet, hogy az egyén legbelül még mindig állat? Csak a humanizáló, fékező, emberiesítő kultúra szerencsére elfedi előlünk a pokoli természetet? Olyan vékony réteg ez a burok, hogy akármikor átszakadhat?

Lehet, hogy semmi megrázóan fontos nem sikerül?

Megint ülök a kertben, s a fenyőfa ágai között kilátok az utcára, s azon túl a tóparti házakra. Az utcán most nem sétál senki. Kutyám nem ugat. Vasárnap délután van, nyugalom. Én azonban feszülten gondolok arra, elégtelen nem elfordítani a fejemet. Nem pusztán annyi a cél, hogy a világ ne szaladjon úgy belém, mint kés a vajba. Mert ez olykor úgy is kivédhetetlen. Ülök, s metaforák jutnak eszembe. A dombtetők görcsös védelme helyett inkább futóárkokat építsünk. Le a völgybe. Neki a világnak. Úgy szabad megtámadni a szemközti dombtetőt birtokló ellenséget, hogy könnyű futásunk közben is szinte szétszakadjon a levegő. Mintha vászonból lenne.

Jelek és jelzések

Fecske s gólyaszárnyak gyéribben lebbenek
ritkulnak és tűnnek megviselt egünkről
s velük meg nem fejtett örök üzenetük:
gyönyörű mozgásuk.

Késik a tavaszunk – mondják az emberek
megszokták, hát hozzá nagyot sóhajtanak
s tovább irtják kertjük füzeit nyárfáit.
Megállt a levegő, jelzést lassabban visz
dolga kevés akad
szárnyak lebbenése lelkünkben is ritkul
s reszket a gondolat.

Vizek sóhajtanak; erdő, mező gyérül
ridegre épített utcák gyarapodnak
illetlen szavaink szaporán ömlenek
lubickolnak bennünk okos gyermekeink
szépségre ha intünk: hangosan nevetnek.

Lelkünk madarai: jóság és szeretet
szárnyatok be ritkán lebben fejünk felett
néha fel-felszálltok, aggódva keringtek
tartós maradásra, letelepedésre
fészket nem találtok.

Sóhajtozhattok majd, jövendő századok
levegőtök tiszta, szintelen, ízetlen
néma, élettelen szárnyak nem lebbenek
okos emberfejjel nézitek az eget
magasabbra láttok, mélyebben kutattok
s ha lesz értő élet még: hát sajnálkozhattok.